

LEBRIS

We know  
books

Sim. Fl. Marian

# Sărbătorile la români

Studiu etnografic

## II Păresimile

*Ediție îngrijită și introducere de Iordan DATCU*

POLISALM

## Cuprins

|                                        |           |
|----------------------------------------|-----------|
| Prefață .....                          | 5         |
| <b>Luna curată .....</b>               | <b>7</b>  |
| I. Luna curată.....                    | 7         |
| II. Spolocania.....                    | 9         |
| III. Înăcrirea borșului.....           | 10        |
| IV. Jujeul.....                        | 15        |
| V. Luna păstorilor .....               | 19        |
| VI. Zilele nebunilor .....             | 19        |
| VII. Marțea vaselor.....               | 21        |
| <b>Dragobetele .....</b>               | <b>24</b> |
| <b>Sân-Toader .....</b>                | <b>26</b> |
| I. Sân-Toader .....                    | 26        |
| II. Caii lui Sân-Toader .....          | 33        |
| III. Spălarea capului .....            | 45        |
| IV. Tunderea vitelor .....             | 61        |
| V. Coliva lui Sân-Toader .....         | 63        |
| VI. Încurarea cailor .....             | 69        |
| VII. Înăfărtățirea și însurățirea..... | 77        |
| VIII. Vraji și farmece.....            | 81        |
| IX. Bulciul Sân-Toaderului.....        | 84        |
| <b>Baba Dochia .....</b>               | <b>87</b> |
| I. Baba Dochia .....                   | 87        |
| II. Zilele babei.....                  | 129       |
| III. Mărțișorul .....                  | 134       |
| IV. Dragobetele.....                   | 140       |

**Patruzeci de Sfinți ..... 143**

- I. Patruzeci de Sfinți ..... 143
- II. Moșii ..... 154
- III. Sfințișorii ..... 158
- IV. Focul sfinților ..... 165
- V. Pornirea plugului ..... 168

**Alexiile ..... 176**

- I. Alexie, omul lui Dumnezeu ..... 176
- II. Încunjurarea caselor ..... 198
- III. Afumarea pometelor ..... 204

**Miezul Păresii ..... 208**

**Buna Vestire ..... 218**

- I. Buna Vestire ..... 218
- II. Dezlegarea limbei pasărilor ..... 224
- III. Dezlegarea de pește ..... 227
- IV. Blagoveșnicul ..... 230

**Floriile ..... 233**

- I. Sâmbăta lui Lazăr ..... 233
- II. Lazăr cel sărac ..... 235
- III. Lazăr din Vitania ..... 240
- IV. Lăzărelul ..... 243
- V. Moșii de Florii ..... 252
- VI. Floriile ..... 254
- VII. Mățișoarele ..... 256

**Joia Mare ..... 264**

- I. Joia Mare ..... 264
- II. Focurile morților ..... 267
- III. Moșii de Joi-Mari ..... 272
- IV. Pomenirea morților ..... 274

- V. Roșirea ouălor ..... 275
- VI. Nunta urzicilor ..... 276
- VII. Privegherea ..... 280
- VIII. Strigarea peste sat ..... 282

**Vinerea seacă ..... 288**

- I. Vinerea Paștilor ..... 288
- II. Scăldatul ..... 294
- III. Aerul ..... 297

## Lunea curată

### I. Lunea curată

Lunea curată cade totdeauna luni după Lăsatul-Secului, adică în luna cea dintâi a Păresimilor sau a Postului Mare.

Ziua aceasta nu se serbează prin reținere de la lucru. Sunt însă în decursul ei uzitate mai multe datine și credințe, atât în Bucovina, cât și în celelalte țări locuite de români, cari nici într-un singur an nu se trec cu vederea.

Cele mai însemnate datine uzitate în această zi sunt Spolocania, Înăcrirea borșului și Jujeul.

Tot în această luni cade și ziua forfecărilor și a burghiașilor.<sup>1</sup>

În unele părți locuite de români, precum, bunăoară, în Banat, este datină ca în această luni să se dea oamenii în scrânciob sau, după cum spun bănățenii, să se care în legănuș (țuțuluș) și vârtej, pentru câștigare de sănătate peste tot anul.

Pe alocurea însă se cară poporul în legănuș și vârtej nu numai în luna primă a Postului Mare, ci de la începutul Păresimilor și până la Paști.<sup>2</sup>

Româncele din unele părți ale Bucovinei nu fierb în această zi nimic, ci se nutresc numai cu mâncări reci, precum: pâne, malai, verze, curechi murat și pepeni (castraveți) murați, anume ca să nu capete copiii bube, precum și alte boale.<sup>3</sup>

<sup>1</sup> Sim. Manguica, *Calendar pe anul 1882 și 1883*. Sub cuvântul *forfecar*, pl. *forfecări*, se înțelege un fel de insectă, însă ce fel și cum arată până acuma n-am putut afla. Sub cuvântul *burghiaș*, pl. *burghiași*, care vine de la verb. *burghia* = a împunge, după cum îmi scrie dl Iosif Olariu, învățător în pensiune în Maidan, se înțelege un fel de gringoașă sau grângoasă-gârgoașie-goangă, adică o insectă care împunge primăvara prunele și cireșele, pentru că muierile din casa la care se întâmplă aceasta au împuns – au lucrat cu acul – în Ajunul Nașterii și al Botezului, în joia din Săptămâna Albă și în ziua de Joimarele = Joia Mare.

<sup>2</sup> Sim. Manguica, *Calend. cit.*

<sup>3</sup> Dict. de Marghioala Donuț, româncă din comuna Șcheia, distr. Sucevei.

În unele părți din Moldova, din contră, este datină ca să nu se mănânce nimic în această zi, nici să nu se facă altceva, decât să se spele blidele și să se împărțească lumânări de pomană.<sup>1</sup>

O seamă de românce din Bucovina dau în decursul acestei zile copiilor celor mici să mănânce brânză, anume ca să nu-i doară grumazul în decursul postului.

Și tot în această zi cheamă găinile și cocoșul în casă de le hrănesc și apoi le dau drumul afară. Cocoșului însă nu-i dau drumul până ce nu cântă în casă. Iar după ce a cântat, zic:

— Așa să fim de sănătoase ca cocoșul!

Apoi îi dau și lui drumul afară.<sup>2</sup>

În fine, trebuie să mai amintim încă și aceea că cu începerea Păresimilor se începe, mai ales în Banat, și țeserea sau țesutul pânzei pentru cămăși. Prin urmare, până la începutul Păresimilor fiecare femeie trebuie să fie gata cu tortul pentru cămăși.<sup>3</sup>

Nevasta, respective fata, care nu e gata cu torsul tortului, a cărui toarcere se începe, de regulă, la începutul Postului Crăciunului<sup>4</sup>, nu numai că e ținută de o leneșă, ci ea este, totodată, luată foarte adeseori în râs și batjocură prin o mulțime de chiuituri și cântece satirice.

Și precum nu e lăsată în pace femeia care nu și-a sfârșit de tors cânepă până la începutul Păresimilor, așa nu e trecută cu vederea nici aceea care nu-și sfârșește tortul de țesut în decursul celor șaptea săptămâni, cât durează Postul Mare.

<sup>1</sup> Const. D. Gheorghiu, *Calendarul femeilor superstițioase*, Piatra N., 1892, p. 69. Tot dl Gheorghiu, *op. cit.*, p. 63, ne spune că fetele, când „dau în Postul Mare, postesc în întâia săptămână: luni; în a doua: marți; în a treia: miercuri; în a patra: joi; și tot așa înainte până în săptămâna din urmă, pentru ursit.”

<sup>2</sup> Dat. rom. din Volovăț, distr. Rădăuțului, com. de Dim, Vâcol, stud. gimn.

<sup>3</sup> Sim. Manguica, *Calend. cit.*

<sup>4</sup> *Ibidem.*

## II. Spolocania

Spolocania este o datină uzitată în Bucovina și Moldova, care se face totdeauna a doua zi după Lăsatul-Secului, adecă în ziua cea dintâi a Postului Mare.

Spolocania se făcea mai înainte în Bucovina astfel: se adunau mai multe neamuri și vecini la un loc, și cu deosebire femeile, și mâncau numai borș holtei, adecă borș fără oareșicari legume, nu mai cu pâne sau mălai, anume ca să-și spele și să-și curățească gura și gâtul de rămășițele mâncărilor celor de fruct, cari le-au mâncat în ziua premergătoare.<sup>1</sup>

De la această procedură se vede că vine și numirea de Spolocanie (= spălare-curățire) a acestei datine.<sup>2</sup>

În timpul din urmă însă datina aceasta a degenerat în cele mai multe părți într-un fel de beție, căci pe când mai înainte femeile se adunau la o casă particulară, unde nu numai că își spălau gura și gâtul cu borș, ci, totodată, și torceau, în timpul de față cele mai multe dintre dânselle se adună, nu numai la o casă anumită, ci și la crăsmă, unde fac Spolocania cu rachiu sau cu alte băuturi spirtoase. Iar dacă una sau alta dintre dânselle nu are parale de ajuns ca să aibă pe ce bea, atunci se însoțesc mai multe la un loc, pune fiecare câte 2-3 cr. și, cumpărând rachiu pe dânsii, beau și se veselesc împreună mai toată ziua, adecă până ce se îmbată cum se cuvine și nu-i mai rămâne nici uneia niciun crucer la suflet. Apoi, după ce s-au amețit de cap și au pierdut nu numai o zi de lucru, ci și toți banii câți i-au avut, se întorc acasă și postesc apoi tot postul.

Întrebându-le unul și altul de ce se adună în această zi atâtea femei la un loc și care e adevărul scop al Spolocaniei acesteia, une-

<sup>1</sup> Dat. rom. din Buniți și Mihoveni, sate în distr. Sucevei, dict. de Pavel Cioful, precum și în alte comune din Bucovina.

<sup>2</sup> C.D. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 69, scrie în privința Spolocaniei următoarele: „A doua zi după Lăsatul-Secului de brânză e Spolocania; în această zi nu se mănâncă nimic, precum nici să se facă altceva, decât a spăla blidele.” Deci Spolocania, după cele ce ni le spune dl Gheorghiu, ar veni de la spălarea blidelor.

le îți răspund că așa au apucat din moși-strămoși și așa fac și ele, ceea ce nu e adevărat; iar altele, mai istețe și mai hătare, îți răspund că strânsura și spolocania aceasta se face anume ca să crească cânepa, pentru că, dacă nu s-ar strânge la un loc și n-ar bea în aceeaș-tă zi, atunci nici cânepa n-ar crește.<sup>1</sup>

Și ca strânsura să nu fie prea bătătoare la ochi, mai fiecare femeie ia și în timpul de față furca cu sine, ca să arate lumii că ea n-a venit să bea, ci, din contră, ca să toarcă în societatea celorlalte. Dar vai de torsul acela, unde paharul de rachiu se învâрте cu mult mai repede pe sub nas decât fusul sub caier!

Ba, după credința și spusa unor românce din Bucovina, în Lunea curată nici nu e bine de tors, din cauză ca să nu se necurățească vasele în casă și să nu roadă moliile, precum și alte gujulii, straiiele.

Lucrul de căpetenie al femeilor în ziua aceasta, după părerea și spusa celor mai multe românce din Bucovina, e curat numai spălatal vaselor și dereticarea casei<sup>2</sup>, adevă tocmai așa după cum cred și spun româncele din unele părți ale Moldovei.<sup>3</sup>

### III. Înăcrirea borșului

Poporul român e foarte scrupulos în privința ținerii postului. Mai degrabă va comite o faptă rea decât se va înfrupta în post. Cel ce se înfruptă, acela se spurcă, se pângărește, și numai în scaunul mărturisirii se poate curăți de păcatul ce l-a comis prin înfruptare. Iar cel ce mănâncă anume de fruct sau de dulce în post nu numai că e considerat de un călcător și prihănit al așezămintelor bisericești și al legii strămoșești, ci e, totodată, privit și ținut mai rău decât un păgân sau căpcân, care n-are lege.

<sup>1</sup> După spusa românilor din Bălăceana, sat în distr. Sucevei, com. de Alexandru Pițul, și a celor din Mihoveni, dict. de Pavel Cioful.

<sup>2</sup> Cred. rom. din Frătăușul Vechi, com. în distr. Rădăușului, com. de Ioan Co-vașă, stud. gimn.

<sup>3</sup> C.D. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 69.

Asemenea și cei ce fac petreceri și joacă în post încă comit, după credința generală a poporului, un mare păcat, care nu li se poate lesne uita și ierta.

Ba, ce este și mai mult, în decursul unui post nici măcar a glumi și a săruta pe cel ce ți-e drag nu e bine, căci încă e păcat.

Dovadă despre această credință foarte lătită și adânc înrădăcinată în sânul poporului avem și următoarea poezie populară din Banat:

|                              |                              |
|------------------------------|------------------------------|
| Până nu se lăsa post         | Și nu mă sărută nime,        |
| Pare că mai gras am fost,    | Zice că-i post și nu-i bine. |
| Mai iute mă îngrășam,        | Ce făcui și ce lucrai,       |
| Că fetele sărutam.           | 10 Că guriță căpătai,        |
| 5 Iar de când s-a lăsat post | Cu mândruța mă-ntâlnii       |
| Umblu prin sat ca un prost   | Și gurița celui.             |

#### Iar drept pedeapsă:

Cine joacă-n postul mare  
Face râie pe spinare.<sup>2</sup>

Și dacă această boală urăcioasă nu-i este de ajuns spre a se reținea de la petreceri și joc, atunci lesne poate să-l ajungă blăstemul exprimat prin următoarea chiuitură:

Cine joacă-n postul mare  
Pice-i pielea de pe nare  
Și rămâie-i ciontu gol  
Ca și muchea la topor!<sup>3</sup>

Spre a ținea însă un post, și mai ales Postul cel Mare, care e cel mai lung, cum se cuvine, spre a nu se înfrupta defel în decursul lui, e de neapărată trebuință nu numai de a se spăla toate vasele

<sup>1</sup> Ioan Roșu al lui Marcu, *Poezii pop. din Ciocova*, publ. în *Foaia de duminică* a ziarului *Dreptatea*, an. I, Timișoara, 1895, nr. 53, p. 3.

<sup>2</sup> Din mss. dlui I. Pop-Reteganul, aflător la Academia Română.

<sup>3</sup> Avram Igna, *Chiuituri din comuna Sabolciu în Bihor*, publ. în *Familia*, an. XXXIII, Oradea Mare, 1897, p. 81.

menite pentru fierberea și ținerea bucatelor de sec cumsecade, ci, totodată, de a avea și cele necesare de rândul postului.

Așa, între multe altele, fără de care poporul de la țeară nu e în stare să postească, e și borșul.

Drept aceea, partea cea mai mare a româncelor de la țeară au datină chiar în ziua cea dintâi a Postului Mare, adică luni, de a înăcri sau a umplea borș. Iar înăcrirea aceasta se face în următorul chip: moaie tărate de secară cu apă rece într-un vas de lemn făcut anume pentru acest scop și numit borșeică<sup>1</sup>, borșeriță<sup>2</sup>, borciuşcă<sup>3</sup>, putinică de borș<sup>4</sup>, budăi de borș<sup>5</sup>, și budăiaș de borș<sup>6</sup>, toarnă după aceea uncrop clocotit peste dânsle, le amestecă bine și le lasă puțin ca să se răcorească; pe urmă pun huște<sup>7</sup> în borșeică, anume ca borșul umplut să dospească și să se înăcrească mai repede.

O seamă de românce, pe lângă cele arătate, mai pun încă și vreo câteva frunze curate de vișin, anume ca borșul să aibă gust mai bun; iar altele pun și vreo câteva felioare de sfeclă roșie, ca să fie roșu ca sfecla.

Iar după ce au făcut-o și aceasta, pun borșeica în cotruță.<sup>8</sup>

Se feresc însă foarte tare ca nu cumva borșeica să stea în cotruță, unde s-a pus, până sâmbătă.

Dacă din nepăsare sau din nebăgare de seamă ar sta borșeica până sâmbătă, adică până în ziua de Sân-Toader, în cotruță, atunci e rău, căci în cazul acesta, vineri seara, spre ziua de Sân-To-

ader, după ce au cântat cocoșii o dată, vine Ucigă-l-Crucea, și cine gustă apoi din borșul acesta, acela capătă plescaită.<sup>1</sup>

Dar nu e nicio faptă fără răsplată. Foarte lesne i se poate întâmpla și lui Ucigă-l-Crucea una cât zece din cauza aceasta. Căci de voiește cineva să-l prindă și-l prinde scâldându-se, atunci îi trece dorul de scâldat.

Iar cine voiește să-l prindă nu trebuie nimic alta să facă, fără numai un juvăt din brăcinariul de mire, care până la cununie a fost adevărat curat, să-l țină asupra putinelei cu borșul, și atunci nu mai scapă. Când iese Ucigă-l-Crucea din borș, îl prinde de grumaz și, avându-l odată în mână, poate să facă cu dânsul ce dorește și voiește. De vrea să-i aducă bani, sau să-i facă alt serviciu, i-l face fără cea mai mică împotrivire.

Și Necuratul se roagă și-i promite celui ce l-a prins că-i va servi oricum va voi și-i va face orișice va dori, numai să-i dea drumul, să nu-l ție legat în juvăt.<sup>2</sup>

Cele mai multe românce însă, nemijlocit după ce au umplut borșul, descântă cărbuni, iau apoi trei dintre cărbunii descântați și, făcând mai întâi cruce cu dâșii în gura borșeicei, îi aruncă înăuntru. Făcând aceasta, nu numai că borșul e cu mult mai bun, mai curat și mai limpede, ci în același timp sunt sigure că și Ucigă-l-Crucea nu se poate apoi apropia de putinica cu borș.

În fine, merită a fi amintit încă și aceea că, atât de astă dată, cât și de alte dați, mai fiecare româncă din Bucovina, după ce a umplut acuma borșul în chipul cum s-a arătat, se face că e mâniaoasă,

<sup>1</sup> În distr. Sucevei, com. Șcheia, și în distr. Rădăuțului.

<sup>2</sup> În distr. Sucevei, com. Bălăceana.

<sup>3</sup> În distr. Storojinețului.

<sup>4</sup> În cele mai multe părți din Bucovina.

<sup>5</sup> Idem.

<sup>6</sup> Idem.

<sup>7</sup> Sub huște se înțeleg tăratele ce au rămas de la un borș de mai înainte înăcrit.

<sup>8</sup> În cele mai multe părți din Bucovina se umple borșul numai luni, miercuri și joi. Marți nu se umple, pentru că în această zi s-a început lumea; iar vineri, sâmbătă și duminică nu se umple de aceea pentru că aceste trei sunt surori. Și deoarece vinerea e cea mai mare între dânsle, de aceea și păcatul e mai mare dacă se umple în această zi borș.

<sup>1</sup> Sub cuv. plescaită se înțeleg niște bubuțe, care se fac mai ales pe fluierile picioarelor și pe mâni și cari dintru început sunt albe și de mărimea bășicelor produse prin urzicare, iar mai pe urmă capătă coajă, se usucă și se trec. Dar după ce s-a uscat și s-a trecut un rând, urmează altul la loc, așa că până ce se vindecă cu totul mult timp trebuie să treacă. Plescaita se cunoaște pe aceea că, atunci când începe a se face, te mănâncă foarte tare și, când începi a te scărpinga, ies bubuțele amintite mai sus și se lătesc astfel, că se face adeseori o rană întreagă dintr-insele.

<sup>2</sup> După credința și spusa româncelor din Șcheia, com. de dl Pancr. Prelipcean, învățător.

apucă pe o copilă sau pe un băiat, care-i pică în mână, de păr ori de urechi și, trăgându-l, zice: acru borșul! Iar o seamă zic:

|                            |                           |
|----------------------------|---------------------------|
| Două rusce se bătea,       | Și le-au pus              |
| Borșul meu se oțetea,      | În budăiul meu cu borș,   |
| Câte vinuri și oțeturi     | Și-au pus                 |
| 5 Sunt în țeara cea de jos | 10 S-aibă grijă de-oțetit |
| Toate le-au adus           | Ca fetele de măritat.     |

Și abia după rostirea acestor cuvinte trag pe cei ce se află în casă de păr sau urechi și spun: acru borșul!<sup>1</sup>

Iar această tragere de cap sau de urechi se face în credința că, precum omului îi este acru când îl tragi de cap sau de urechi, așa și borșul are să se înăcrească. Româncele din Transilvania, „când pun borș, ies în curte ori în stradă și trag de ureche ori de cap pe cel dintâi creștin, ca să se înăcrească borșul, cum s-a înăcrit omul de supărat că-l tragi de păr.

— Acru borșul! zic ele.

— Acru să-ți fie! zice răsând cel tras de ureche, dacă e om al casei sau un prietin.

— Ba fie-ți al dracului borșul! zice supărat altul.

Acesta, tocmai fiindcă înjură, e omul borșului, căci româncea l-a înăcrit, așa cum ar vrea să-i fie borșul.

Dacă cel tras de cap e om de-al casei sau o vecină, ori o cumătră, începe să fugă spre casă, româncea după el, și dau năvală în odaie pe întrecute.

Vorba e: cine ajunge mai întâi să sufle în borș.

Dacă suflă stăpâna casei mai întâi, o să mănânce borșul în pace; dacă nu, are să i se întâmple cine știe ce supărare pe vremea cât va ținea borșul. Și de obicei îi vine vreo supărare, căci ele vin multe, dar nu din pricina suflării-n borș. Țăranul crede așa: «Și cumătra asta a noastră vine pe la noi numai ca să ne sufle în borș», adică să ne prevestească rele.<sup>1</sup>

#### IV. Jujeul

În mai multe părți din Muntenia, și mai ales în comunele Boldu și Slobozia-Mihalani, din jud. Râmnicu Sărat, și Tonea din jud. Ialomița, apoi în mai multe comune din Dobrogea, și mai cu seamă în Seimenii Mari și Seimenii Mici, este datină în cea dintâi luni a Postului Mare de a da pe câni în târbacă, adică a-i hicăi, a-i bate și a-i chinui grozav, pe când de găște caută cu deosebită luare-aminte și îngrijire ca nu cumva să le lipsească ceva în acea zi, să aibă toate celea din belșug.<sup>2</sup>

Această datină se numește în comuna Boldu – Goana cânilor,<sup>3</sup> în Slobozia-Mihalanii – Valărit,<sup>4</sup> în celelalte părți ale Munteniei – Jujeu sau Jujău,<sup>5</sup> iar în Dobrogea – Jijeu.<sup>6</sup>

Această bătaie sau goană tradițională a cânilor se face în com. Boldu din jud. Râmnicu Sărat în următorul chip:

„Se fac cete de câte 10-20 oameni, intră prin ogrăzi, scot câinii la drum sau îi infundează prin strâmtori, unde cu o îndemânare de admirat pun mâna pe ei, îi apucă și le înțeștează falcile, așa ca să

<sup>1</sup> G. Coșbuc, *Versuri și proză*, Caransebeș, p. 64-65.

<sup>2</sup> T.T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, Iași, 1880, p. 22-23; Al. Dimitrescu, *Goana cânilor*, o tradițiune poporală, publ. în *Românul*, an. XXXIV, București, 5/17 martie 1890; G. Popescu-Ciocănel, *Basme, snoave, ghicitori etc.*, Ploiești, 1898, p. 118; *Șezătoarea*, an. I, Fălticeni, 1892, p. 42; C.D. Gheorghiu, *op. cit.*, p. 69; din Răsp. la Cest. dlui Nic. Densușianu.

<sup>3</sup> Al. Dimitrescu, *loc. cit.*; G. Popescu-Ciocănel, *op. cit.*

<sup>4</sup> Din Răsp. la Cest. dlui Nic. Densușianu.

<sup>5</sup> C.D. Gheorghiu, *op. cit.*; *Șezătoarea*, cit.

<sup>6</sup> T.T. Burada, *O călătorie*, p. 22-23.

<sup>1</sup> Dat. rom. din Udești, sat în distr. Sucevei, com. de Gavr. Rotariu, stud. gimn. Dim. Dan, *Credințe populare bucovinene*, publ. în *Gazeta Bucovinei*, an. IV, Cernăuți, 1894, no. 74, p. 1: „Se crede că, umplând cineva borșul, trebuie să fie atunci mânios, și apoi va fi borșul acru.” *Idem*, *Comuna Straja și locuitorii ei*, studiu istoric, topografic și folcloric, Cernăuți, 1897, p. 60: „De regulă se umple borșul marțea, joia și sâmbăta. Atunci trage gospodina de urechi sau de cap pe un băiat, dacă îl capătă, căd ei fug în acea zi din casă, ca borșul să fie iute ca și mânia celui tras de urechi.”